

Monika Zińczuk

Komputer jako medium spełniające warunki terapii pedagogicznej

Wprowadzenie

Szybkie zmiany technologiczne w dziedzinie informatyki sprawiły, że komputer jako wielofunkcyjne multimedialne narzędzie stał się bardzo popularnym i powszechnie stosowanym narzędziem w różnych dziedzinach życia. Era komputerów ukazała szeroki wachlarz możliwości pracy z dziećmi o specyficznych potrzebach edukacyjnych, wytyczając nowe perspektywy w terapii pedagogicznej.

Wokół terminu „terapia pedagogiczna” oscylują następujące pojęcia: kompensacja (wyrównywanie, uzupełnianie braków), korekcja (poprawa działania zaburzonych obszarów), reedukacja (termin o szerszym zasięgu pojęciowym, obejmujący czynności korekcyjne, kompensacyjne oraz zajęcia terapeutyczne) – oraz pochodne od tych pojęć nazwy działań usuwających zaburzenia, czyli: ćwiczenia korekcyjno-kompensacyjne, ćwiczenia korekcyjno-wyrównawcze, praca dydaktyczno-wyrównawcza, ćwiczenia reedukacyjne. Wymienione terminy, choć niejednoznaczne w swej treści, mogą być traktowane jako terminy synonimiczne¹.

Terapia pedagogiczna określana jest jako: „oddziaływanie za pomocą środków pedagogicznych (wychowawczych i dydaktycznych) na przyczyny i przejawy trudności dzieci w uczeniu się,

¹ B. Zakrzewska, *Trudności w czytaniu i pisaniu. Modele ćwiczeń*, Warszawa 1996. s. 40.

mające na celu wyeliminowanie niepowodzeń szkolnych oraz ich ujemnych konsekwencji”². Zdaniem J. Jastrzęb edukacja terapeutyczna³ to: „ściśle określony system zintegrowanych i zaplanowanych w czasie, zindywidualizowanych działań naprawczych, zapobiegawczych, stymulujących i usprawniających. Adresowana jest do uczniów wykazujących mikrozaburzenia i/lub opóźnienia rozwojowe oraz z nich wynikające niepowodzenia szkolne”⁴. Wśród najczęściej spotykanych trudności w nauce, które wymagają diagnozy i terapii pedagogicznej występują: opóźnienia i zaburzenia percepcji wzrokowej i słuchowej, zaburzenia procesu lateralizacji, deficyt pamięciowy, deficyt uwagi powiązany z nadmierną ruchliwością, opóźnienia i zaburzenia mowy.

Poszukując sposobów przezwycięzania tych trudności warto przyrzeć się możliwościom nowoczesnych technik komputerowych. W prezentowanej pracy podjęto próbę wskazania szans w minimalizowaniu niepowodzeń szkolnych dzięki zastosowaniu multimedialnych programów edukacyjnych.

Czy komputer „przestrzega” zasad terapii pedagogicznej?

W procesie terapii pedagogicznej nie można pominąć ogólnie przyjętych zasad, będących gwarantem skuteczności każdego terapeutycznego działania, niezależnie od defektu czy typu zaburzenia. Najczęściej przedstawiane w literaturze przedmiotu zasady dotyczą⁵:

- 1) terapeuty – jego osobowości i wiedzy
- 2) indywidualizacji programu terapeutycznego
- 3) atmosfery akceptacji i serdeczności
- 4) nastawienia dziecka na sukces, stosowania wzmocnień pozytywnych

² I. Czajkowska, K. Herda, *Zajęcia korekcyjno-kompensacyjne w szkole*, Warszawa 1989, s. 50.

³ Autorka wyjaśnia, iż pojęcie edukacja terapeutyczna wywodzi się z definicji terapii pedagogicznej stosowanej wobec uczniów ze specyficznymi trudnościami w uczeniu się; por. J. Jastrzęb, *Model terapii pedagogicznej wobec uczniów dyslektycznych*, „Roczniki Pedagogiki Specjalnej” 1991, t. 1.

⁴ *Edukacja terapeutyczna*, J. Jastrzęb (red.), Toruń 2002, s. 75.

⁵ Por.: B. Zakrzewska, *Trudności w czytaniu i pisaniu...*, s. 41; B. Kaja, *Zarys terapii dziecka*, Bydgoszcz 1995, s. 117; J. Lausch-Żuk, *Istota terapii pedagogicznej*, [w:] *Terapia pedagogiczna dzieci w młodszym wieku szkolnym*, M. Burtowy, A. Twardowski (red.), Kalisz 1996, s. 48.

- 5) wdrażania do samooceny i samokontroli
- 6) dostosowania czasu trwania ćwiczeń do wydolności dziecka
- 7) mobilizowania dziecka do wykonywania zadań poprzez stosowanie różnorodnych form ćwiczeń
- 8) zaangażowania w proces uczenia się możliwie wielu zmysłów
- 9) współpracy terapeuty z środowiskiem domowym

Zakładając, że komputer z oprogramowaniem multimedialnym spełnia wszystkie zasady postępowania terapeutycznego, przedstawie argumenty przemawiające za tą tezą.

1) Przyjrzyjmy się pierwszej zasadzie terapii pedagogicznej, związanej z osobą terapeuty. Ma on największy wpływ na efektywność zajęć terapeutycznych. Nie uczy, lecz proponuje interesujące zajęcia i służy pomocą; nie egzekwuje wiadomości i nie ocenia za pomocą stopni, lecz wprowadza korekty i szuka sposobów przewycięzania trudności; polecenia przekazuje w formie propozycji. Czyż nie tak właśnie zachowuje się komputer? Komputer jest nie tylko rozrywką i wypełnieniem czasu, ale także doskonałym i cierpliwym nauczycielem. Nie jest groźny – nie krzyczy, nie złości się na dziecko, nie wyśmiewa mimo ponownego, błędnego wykonania ćwiczenia. Praca z komputerem zapewnia dziecku komfort, gdyż wiele czynności można powtarzać, a komputer się nie znudzi. Jest obiektywny, a poza tym zawsze „skupiony” na pracy dziecka, na jego osobie. Komputer nie może jednak całkowicie zastąpić osoby terapeuty, a jedynie wspomagać jego działania. Prowadzący terapię powinien cały czas być w pobliżu dziecka służąc mu pomocą w rozwiązywaniu trudności oraz zachęcając do podejmowania wysiłku.

2) Kolejna zasada związana jest z indywidualizacją programu terapeutycznego. Programy multimedialne i edytorskie mogą być dostosowane do indywidualnych potrzeb dziecka. Może ono, na przykład, wybrać optymalną dla siebie wielkość czcionki, jej kolor, dzięki czemu łatwiej jest mu czytać z ekranu niż z zeszytu. Dziecko samo może wybrać poziom nauczania, rodzaj ćwiczenia, czas ekspozycji materiału, ilość powtórzeń. Komputer umożliwia pracę w zespole korekcyjno-kompensacyjnym z grupą uczniów o różnych zaburzeniach jednocześnie, zapewniając przy tym taki kontakt, jak przy terapii indywidualnej⁶.

⁶ Z. Pomirska, *Nowoczesne media w terapii uczniów z dysleksją rozwojową*, „Edukacja Medialna” 2001, nr 2.

3) W terapii bardzo ważna jest atmosfera pracy. Zajęcia terapeutyczne z wykorzystaniem komputera pozwalają odreagować negatywne reakcje i emocje powstałe na skutek niepowodzenia w nauce. Nawet nieprawidłowe rozwiązania nie wiążą się z nieprzyjemnymi dla dziecka karami. Ta doskonała cierpliwość urządzenia sprzyja wielości powtórek i zachęca do samodzielnych prób⁷. Kontakt dziecka z komputerem powoduje zanik stresu, który wywoływany był ciągiem dotychczasowych porażek, a jednocześnie wzrost motywacji własnej do pokonywania trudności.

4) Komputer pozwala dziecku odnieść sukces i uwierzyć w siebie. Wykonując zadania nie jest już gorsze od kolegów, rywalizuje jedynie z samym sobą. Często słyszy pochwały, zdobywa nagrody. Wygrywając podnosi poczucie własnej wartości, co motywuje go do lepszej pracy i osiągania lepszych wyników. Dążenie do sukcesu dziecka w terapii pedagogicznej jest bardzo ważne już od pierwszych zajęć. Dziecko o specyficznych trudnościach w uczeniu się jest pozbawione wiary we własne siły, ma zmniejszoną wrażliwość na bodźce emocjonalne. Trzeba mu pomóc w przełamaniu tej psychicznej bariery na drodze do aktywnego działania. W pierwszym zatem okresie terapeuta proponuje dziecku zadania łatwe, niestwarzające negatywnych napięć emocjonalnych, nie limitowane czasem, wyzwalające jego zdolności i zainteresowanie. W warunkach odprężenia dziecko pracuje sprawniej i efektywniej, co zapewnia mu poczucie sukcesu i zadowolenia.

Komputer posługuje się techniką wzmocnień pozytywnych. Skuteczność wzmocnień polega na każdorazowym wprowadzaniu nagradzania po wystąpieniu pożądanej reakcji. Nagroda jest przyjemna i atrakcyjna – jest to melodia generowana przez aplikację, pochwała wyrażona napisem na ekranie lub pokazaniem się uśmiechniętego słoneczka, czy też wyrazem radości postaci występującej w grze⁸. Takie bezpośrednie wzmocnienia pozytywne mobilizują dziecko do dalszej pracy.

⁷ M. Jabłonowska, *Komputer w pracy z dzieckiem doświadczającym specyficznych trudności w uczeniu się*, [w:] *Komputer w kształceniu specjalnym*, J. Łaszczczyk (red.), Warszawa 1998, s. 204.

⁸ B. Siemieniecki, *Zastosowanie programów komputerowych w terapii pedagogicznej dzieci dyslektycznych*. Artykuł dostępny na stronie internetowej: <http://www.ped.uni.torun.pl/ztk/a11.htm>

5) W terapii pedagogicznej kładzie się szczególnie nacisk na samoocenę ucznia. Komputer wyzwala w dziecku procesy samo-regulacyjne, w szczególności autokontroli, autooceny i autokorekty. Medium to serwuje uczącemu się informacje zwrotne, tj. nagradza, chwali lub wskazuje na potrzebę natychmiastowej poprawy. Szybka reakcja na popełniane błędy przez ucznia zapobiega utrwalaniu się nieprawidłowych rozwiązań, motywuje natomiast do poszukiwania prawidłowych. Zdolność komputera do prowadzenia dialogu z uczniem, barwne obrazy na ekranie oraz wrażenie prowadzenia przez dziecko własnej pracy badawczej, to niezastąpione zjawiska, które wpływają na efektywność procesów korekcyjnych i wyrównawczych⁹.

6) Niezwykle ważną zasadą w terapii pedagogicznej jest dostosowanie czasu trwania ćwiczeń do możliwości dziecka. Komputer dodatnio wpływa na tempo uczenia się, skracając czas potrzebny na opanowanie danej partii materiału. Jest to istotne szczególnie, kiedy edukujemy uczniów mających specyficzne trudności w uczeniu się, gdyż ważnym zadaniem pracy terapeutycznej jest przyspieszenie tempa uczenia się. Zajęcia z komputerem wiążą się z większą szybkością wykonywanych ćwiczeń, różnorodnością ich form, możliwością ich utrwalania i sprawdzenia w bardzo krótkim czasie. Programy komputerowe mogą być wielokrotnie wykorzystywane, a dziecko może powtarzać dane ćwiczenia dowolną ilość razy, zachowując przy tym indywidualne tempo i rytm pracy. Komputery są bardzo pomocne dla dzieci z zaburzoną koncentracją uwagi, gdyż pozwalają dostosować czas zajęć do możliwości dziecka, wprowadzając „przerwy” na gry i zabawy (przez zmianę programu). Gdy uczeń opuści część materiału bądź nie może go sobie przypomnieć, wystarczy cofnąć się do poprzednich lekcji. Podczas pracy z komputerem dzieci dłużej mogą skupić uwagę. Jak wynika z badań prezentowanych przez S. Juszczyka¹⁰ zajęcia z udziałem komputera mogą trwać nawet 45 minut, podczas gdy zajęciami z udziałem mediów prostych terapeutom udało się zainteresować dzieci tylko przez ok. 10-12 minut.

⁹ Ż. Kaczmarek, *Uwierzyć i osiągnąć sukces, czyli o zajęciach korekcyjno-wyrównawczych w zreformowanej szkole*, „Edukacja Medialna” 2000, nr 1.

¹⁰ S. Juszczyk, *Komputer pomocą w komunikacji z dziećmi dysleksyjnymi*, „Auxilium Sociale” 1998, nr 3-4.

7) Różnorodność ćwiczeń akcentowana w procesie terapii, z powodzeniem znajduje zastosowanie w edukacyjnych programach multimedialnych. Dziecko ma do dyspozycji różnego rodzaju zabawy, krzyżówki, zagadki, rebusy, łamigłówki, kolorowanie rozmaitych rysunków, wyszukiwanie różnic i szczegółów na obrazkach, układanki typu puzzle. Przy ich pomocy dzieci bawiąc się ćwiczą pamięć, logiczne myślenie, wyobraźnię, spostrzegawczość, koordynację ręki i oka. Doskonałą zręczność manualną, rozwijają wyobraźnię przestrzenną, kojarzenie faktów, kształtują refleks, szybkie i celne podejmowanie decyzji, uczą się wytrwałości i cierpliwości, a więc umiejętności niezbędnych do osiągnięcia sukcesów w nauce szkolnej.

8) Istotną rolę w minimalizacji niepowodzeń szkolnych odgrywa nauczanie multisensoryczne, „wykorzystujące w sposób przemyślany i systematyczny różnorodność bodźców oddziaływujących na różne systemy reprezentacyjne uczniów”¹¹. Jest to nauczanie szczególnie korzystne w przypadku dyslektyków, u których występują zaburzenia spostrzegania słuchowego i wzrokowego. Nauczanie polisensoryczne, czyli nauczanie z zaangażowaniem wielu zmysłów jednocześnie: wzroku, słuchu, dotyku i kinestezji umożliwia wykorzystanie komputera. Dzięki niemu dziecko może maksymalnie wykorzystać te zmysły, które są jego mocną stroną i funkcjonują prawidłowo, ćwicząc i rozwijając przy tym zmysły słabsze. Możliwa staje się więc korekcja i kompensacja¹². Zaangażowanie wszystkich analizatorów w procesy poznawcze dzieci jest dla nich szansą przełamania, zminimalizowania trudności w czytaniu i pisaniu.

9) Komputer można wykorzystać do pracy z dzieckiem w domu zapewniając stałą współpracę terapeuty z rodzicami. Rodzice używając proponowanych przez terapeutę programów multimedialnych mają okazję do obserwacji postępów dziecka, utrwalania wiadomości, ćwiczenia sprawności, rozwijania umiejętności. Daje to szansę na przedłużenie czasu i zakresu oddziaływań terapeutycznych.

Obecnie mamy coraz więcej różnorodnych aplikacji komputerowych znajdujących zastosowanie w terapii pedagogicznej. Według

¹¹ A. Karpińska, *Niepowodzenia szkolne jako kategoria edukacyjnego dialogu*, [w:] *Edukacja w dialogu i reformie*, A. Karpińska (red.), Białystok 2002, s. 149.

¹² S. Juszczyk, W. Zajac, *Komputerowa edukacja uczniów z zaburzeniami w czytaniu i pisaniu*, Katowice 1997, s. 34.

B. Siemienieckiego¹³ programy komputerowe umożliwiają wykonanie zadań terapeutycznych w sferze: percepcyjno-motorycznej, słuchowej, wzrokowej, intelektualnej oraz psychoterapeutycznej. W obszarze percepcyjno-motorycznym można rozwijać zdolności oraz usprawnianie funkcji integracji percepcyjno-motorycznych, eliminować zaburzenia elementarnych funkcji percepcyjno-motorycznych oraz umożliwiać pracę z komputerem osobom upośledzonym ruchowo. W obszarze słuchowym za pomocą komputera można kształtować i utrzymywać poprawną wymowę, usuwać zaburzenia głosu, nauczać mowy w przypadkach jej braku oraz usuwać trudności w czytaniu. Terapia komputerowa w obszarze wzroku może mieć na celu usuwanie specyficznych trudności w czytaniu i pisaniu, wspomaganie procesu usprawniania czytania, kształtowanie umiejętności gramatycznych, oddziaływanie psychoterapeutyczne uspokajające i aktywizujące dziecko do nauki. W obszarze intelektualnym komputer pozwala na rozwijanie różnego rodzaju uzdolnień twórczych, eliminowanie zaburzeń w rozwoju intelektualnym, wspieranie rozwoju osób upośledzonych umysłowo, porozumiewanie się z osobami dotkniętymi afazją, autyzmem, udarem mózgu. W obszarze psychoterapeutycznym wykorzystujemy komputer do zachęcania dziecka do nauki oraz rozwijania właściwej postawy wobec siebie i przeciwdziałania trudnościom w nauce.

Konkluzje

Stosowanie programów edukacyjnych to połączenie multimedialnej przygody z nauką i kompleksowym sprawdzeniem swoich umiejętności w zakresie czytania, pisania i liczenia. To wesołe lekcje, dynamiczne gry i zabawy oraz obszerny trening pod opieką bohaterów znanych bajek. Scenariusze programów stale stawiają ucznia w różnorodnych sytuacjach problemowo-zadaniowych, niejako „zmuszając” go do aktywności, samodzielnego myślenia i działania. „Uczeń w kontakcie z komputerem staje się badaczem”¹⁴,

¹³ B. Siemieniecki, *Komputerowa diagnostyka i terapia pedagogiczna – zarys problemu*, [w:] *Komputer w diagnostyce i terapii pedagogicznej*, B. Siemieniecki (red.), Toruń 1996, s. 21.

¹⁴ Ż. Kaczmarek, *Komputer w edukacji dzieci ze specyficznymi trudnościami w uczeniu się*, [w:] *Media a edukacja*, W. Strykowski (red.), Poznań 2000, s. 284.

dzięki czemu zdobywana wiedza jest trwała i bardziej zrozumiała, co w przypadku pracy z dziećmi o specyficznych potrzebach edukacyjnych ma ogromne znaczenie.

Terapia z wykorzystaniem komputera jest atrakcyjna dla dziecka. Dziecko przy okazji pracy z komputerem bawi się, a zabawa sprzyja łatwiejszemu przyswajaniu nowych treści. To, co nudne i trudne, staje się prostsze i ciekawsze. Uczeń w sposób niewymuszony zdobywa odpowiednią ilość wiedzy, poszerza zakres swojego słownictwa oraz nabywa pewne nawyki w pracy z komputerem. Nauka przy jego pomocy staje się przyjemniejsza dla uczniów, którzy mają trudności. W jej trakcie wyraźnie się ośmielają, nabierają coraz więcej wiary we własne siły i chętnie uczestniczą w zajęciach, tym samym silnie angażując się w proces terapii. Wszystkie te walory powodują, że terapia pedagogiczna wspomagana komputerowo staje się efektywna i skuteczna.

Na podstawie dotychczasowych rozważań można stwierdzić, iż komputer z oprogramowaniem multimedialnym spełnia zasady terapii pedagogicznej. Oznacza to, że właściwym i pożądanym jest jego wykorzystywanie w procesie edukacyjnym. Naczelna zasada w terapii pedagogicznej to „przede wszystkim nie szkodzić”. Konfrontując tę regułę z jakże bogatą ofertą programów multimedialnych terapeuta musi mieć świadomość jak dokonać wyboru tych najodpowiedniejszych multimediiów w procesie terapeutycznym, a także ich doboru dostosowanego do potrzeb i możliwości dziecka.

Wykorzystanie programów komputerowych pozwala w pełni realizować zadania stawiane przed terapią. Nie powinny być one jednak stosowane jako wyłączna metoda pracy z dzieckiem o specyficznych trudnościach w uczeniu się, lecz jako element uzupełniający i wspomagający inne.

Terapia pedagogiczna „polega na leczeniu poprzez specjalnie zorganizowany i zaplanowany system oddziaływań i kontaktów między dzieckiem (podmiotem i przedmiotem terapii) a osobą terapeuty (pedagogiem)”¹⁵. Komputer jako „Doktor Pecet”¹⁶ już podjął to wyzwanie.

¹⁵ J. Lausch-Żuk, *Istota terapii pedagogicznej...*, s. 50.

¹⁶ Za: A. Stępień, *Uczeń dyslektyczny – komputerowa pomoc*, „Edukacja Medialna” 2003, nr 2.